

O TZV. „FINGIRANOJ PRIČESTI POD DRUGOM PRILIKOM“

A. M. STRGAČIĆ, Zadar

U *Radovima Staroslavenskog instituta*, knjiga I. (Zagreb 1952), prof. dr. Vladimir Mošin dao je vrijednu radnju o poljičkim konstitucijama pisanim poljičkom bosančicom iz godine 1620. i 1688. (str. 175—205). U cijelosti je donio ćirilicom konstitucije splitskog nadbiskupa Sforze Ponzonija iz godine 1620. i konstitucije splitskog nadbiskupa Stjepana Cosmija iz godine 1688. Donoseći Ponzonijeve konstitucije o Euharistiji, pod br. 23 donosi odnosni tekst u cijelosti: »Kada se služi vino, da se u edan sud stavi, koi nema biti ni kalež ni posvećen, ni da emaju priliku od kaleža; ubrus čist prid prsi onih ki se pričešćuju ima se postaviti«. U bilješci 7. na tekst daje pisac slijedeće razjašnjenje: »Koliko mi je poznato, ovaj je članak unicum: čini mi se da govori o fingiranoj pričesti pod drugom prilikom«.

Pisac u ovoj bilješci naginje tvrdnji, da se u članu 23. Ponzonijevih konstitucija govori o dijeljenju sakramenta Euharistije vjernicima u Poljicima, koji su katolici zapadnog obreda. A kako je u ovom članu govora o vinu, ni sam nije na čistu s odnosnim tekstom spomenutog člana. Tvrdi a) sa sigurnošću, da je »ovaj članak unicum« (razumije se u katoličkoj crkvi) i b) sklon je tvrdnji (»čini mi se...«), da odnosni čl. 23. govori »o fingiranoj pričesti pod drugom prilikom.«

O čemu, zapravo, govori čl. 23. konstitucija splitskog nadbiskupa Sforze Ponzonija?

Iz crkvene povijesti poznato je, da se je Euharistija i na Zapadu u prvim stoljećima dijelila vjernicima pod obje prilike, t. j. i pod prilikom kruha i pod prilikom vina. U Istočnoj crkvi je takva praksa i danas na snazi.

Na Zapadu se postepeno napuštala praksa, da se vjernicima dijeli pričest pod obim prilikama. Zadržala se praksa, da se ona dijeli vjernicima samo pod prilikama kruha, a pomalo se napuštala praksa, da im se dijeli i pod prilikama vina. Nije to išlo svugdje na Zapadu sinhrono. Sudeći po kanonima pokrajinskog sabora u Wormsu iz godine 868., praksa dijeljenja pričesti vjernicima pod obe prilike bila je tad bar u uporabi u onom predjelu Franačke. U kanonu XV. tog

koncila govori se o pričesti samostanaca, i to u vezi s činjenicom što se u samostanima često dešavaju krađe. Radi toga naređuje koncil, da se iza mise imaju pričestiti samostanci i »primiti tijelo i krv Gospoda našega Isusa Hrista«, da time pokažu, kako su oni pravedni od tog zločina.¹ Doista je baš i ovaj kanon među onima, za koje se kaže, da su »ex parte« poslije odbačeni, kako donose njegovi izdavači. Po sv. Tomi Akvinskomu² je to reprobirano od Sv. Stolice, ali ne kao praksa dijeljenja Euharistije pod obim prilikama. Sv. Toma tu jasno uči »in omnibus enim talibus esse videtur Dei tentatio.«³ Zapravo, tu je reprobirano praznovjerje one dobi tzv. euharistijska presuda (judicium s. Eucharistiae), koje se počinjalo pričešću s uvjerenjem, da će Bog kazniti krivca, koji bi se pričestio u grijehu. Ovoj su se kušnji podvrgavali osobito klerici osumnjičeni s krađe ili kojeg drugog zločina.

U kan. XXX. istog koncila govori se samo o lajcima i o pokori, koju imaju činiti oni koji bi ubili oca ili brata (»patricidae et fratricidae«). Ovi moraju činiti pokoru kroz čitavu godinu dana pred crkvenim vratima, a kroz drugu smiju ući u crkvu kao katekumeni. A kada se navrše ove dvije godine, »I na njima se vide plodovi pokore, neka im se dade tijelo i krv Gospoda našega Isusa Hrista...«⁴).

Nije svugdje na Zapadu u ovoj stvari vladała ista praksa. U Rimu su u to doba bili već prekinuli s praksom dijeljenja pričesti pod obim prilikama. Ali su u Rimu u to doba iza pričesti pod jednom prilikom, i to kruha, pružali vjernicima obično vino, da isplahnu usta. Samo su u to obično vino običavali dodati nekoliko kapi posvećenog vina, te bi ga đakon pružao pričesnicima neposredno iza primitka pričesti pod prilikom kruha. Vjernici su o tomu bili poučeni. Taj rimski običaj primljen je postepeno na Zapadu.⁵

¹ Joh. Dom. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*. XV, Venetiis 1770, 872: *Concilium Wormatiense provinciale, ex parte reprobatum...*, Can. XV: »Saepe contingit, ut in monasteriis furta perpetrentur, et qui haec committunt, ignorentur. Idcirco statuimus, ut quando ipsi fratres de talibus expurgare debeant, missa ab abbate celebretur, vel ab aliquo, cui ipse abbas praeceperit, praesentibus fratribus, et sic in ultima missae celebratione, pro expurgatione sua corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi percipiant, quatenus ita inde innocentes se esse ostendant.«

² *Summa Theologica*, Pars III (Romae 1887, 725, 726), qu. LXXX, art. VI, ad 3.

³ *Summa Theologica*, sp. mj.

⁴ Mansi, sp. dj., 874, 875, can. XXX: »... His ita peractis, si poenitentiae fructus in eis conspicitur, corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi participes fiant...«.

⁵ Dr. Fr. Ušeničnik, *Katoliška liturgika*, Ljubljana 1933, 317, 318.

Pod konac XII stoljeća se dijeli Euharistija vjernicima malne svugdje samo pod prilikom kruha.⁶ Na Zapadu ne daju više vjernicima iza pričesti ni obično vino pomiješano s nekoliko kapi posvećenoga vina, da isplahnu usta. Daju im samo obično vino neposredno iza pričesti pod prilikom kruha.⁷

To davanje običnog vina vjernicima iza pričesti pod jednom prilikom naređivale su i najstarije crkvene knjige na Zapadu. I još danas ga naređuju liturgične knjige Zapadne crkve. Do Tridentskog sabora (1545—1563) je, naime, na Zapadu vrijedio *Sacerdotale Romanum* kao praktična opće prihvaćena liturgična knjiga. A ovaj donosi tu naredbu u obliku rubrike.⁸ Jednako i obrednik sv. Karla Boromejskoga, koji naređuje davanje običnoga vina vjernicima iza pričesti.⁹ A nadbiskup grada Milana i kardinal sv. Karlo Boromejski († 1584) uživao je veliki ugled među svojim suvremenicima, a bio je vrlo dobro poznat i u Dalmaciji, gdje se je širio njegov kult kao sveca i gdje su mu podizali već u prvoj polovini XVII stoljeća i oltare. Pa i bratovštine su nosile njegovo ime. Tako, n. pr. u Salima (Dugi Otok, zadarska nadbiskupija) je osnovana laičko-svećenička bratovština pod njegovim imenom, kako se to vidi iz sačuvanih kapitula odnosno bratovštine pisanim glagoljicom. Sve do početka XIX stoljeća održala se ta bratovština.¹⁰

I *Rituale Romanum*, koji je po odredbi Tridentskog sabora izdao papa Pavao V. godine 1614, kao obvezatnu službenu knjigu za čitavu Zapadnu crkvu, donosi tu odredbu. A taj *Rituale Romanum* je prvi preveo na hrvatski jezik Dalmatinac Pažanin Bartul Kašić godine 1640. Ovaj Kašićev prijevod bila je službena knjiga i naših glagoljaša. Tu je odnosna rubrika: »Misnik dakle Prisveto Tylo Gospodinovo immayucchi sluxiti, posfetivsci ostyçae, illi partikuliçae za mnox od puka, ter u yednomu, illi ih vecchie sudih, na mystu pristoynu, i prikladnu postavischijh s' vinom, i s' vodom za ocistenije onezzih, koyi su se pricestili: i prid gnimi cisti ubrus prostarvsci, parvo umivsci rukae...«¹¹.

Pa i najnovije izdanje *Rimskog Rituala* na hrvatskom jeziku (Zagreb 1929, 90) ima istu rubriku: »... te se na zgodnu i pristojnu

⁶ Sr. dr. M. Buchberger, *Lexikon für Theologie und Kirche* VI, Freiburg i. Br. 1934, 104.

⁷ Sr. F. Ušeničnik, sp. dj. 318.

⁸ ed. Venetiis 1585, fol. 104 a.

⁹ *Acta Ecclesiae Mediolanensis*, Bergamo 1738, 515, 722.

¹⁰ Sr. Dr. A. M. Strgačić, *Popis glagoljskih kodeksa u zadarskoj nadbiskupiji*, *Starine JAZU* 43, Zagreb 1951, 283; C. F. Bianchi, *Zara cristiana*, Zara 1879, 79.

¹¹ B. Kašić, *Rituale Romanum Urbani VIII... editum lingua Illyrica*, Romae 1640, 62.

mjestu postavi jedna ili više posudica s vinom i vodom za purifikaciju onih, koji se pričestoju . . .«.

Praksa je pak postepeno odavna napustila odredbe te rubrike *Rimskog Rituala* za vjernike kod primanja pričesti. Danas je općenito poznato, da se vino za vjernike iza pričesti više nigdje ne upotrebljava. U Zapadnoj crkvi se još danas uzimlje vino iza pričesti samo u samostanima kartuzijanaca za njihove lajike. Oni piju neposvećeno vino iza pričesti i to iz kaleža.¹² Kod svečane papine mise piju još i đakon i podđakon posvećeno vino.¹³

Koliko je meni poznato, ta je rubrika o dijeljenju vina vjernicima iza pričesti sačuvana još i danas u župi Pašman (otok Pašman) u zadarskoj nadbiskupiji u Dalmaciji. I to samo za pričest vjernika na Veli i Mali Uskrs. Od milostinje skupljene po crkvi kupi se vino. Sakristan dijeli svakomu pričesniku u ta dva dana po pričesti po čašu vina. Na Veli Uskrs se pričestoju samo muškarci, a na Mali se pridruži njima i po koja ženska osoba. I ženskima se obično ponudi vino kao i muškarcima; ali malo koja ženska uzme vina. Danas se donese vino u crkvu u staklenoj posudi. Starije se osobe sjećaju, da se prije dijelilo vino iz vrča. O kakvoj posebnoj posudi za tu prigodu nema u župi nikakve predaje. Najvjerojatnije da su tijekom vremena obzirom na oblik posude, iz koje se tom prilikom dijelilo vino vjernicima, provelo dekrete sinoda XVII stoljeća, da ne bude ta posuda oblika kaleža.

Dakle službene knjige Zapadne crkve govore o vinu, koje se daje vjernicima iza pričesti. To je za vremena Ponzonijevih konstitucija obično vino za isplakivanje ustiju vjernicima za pričesti pod prilikom kruha.

Jedna pak paralelna, i to sasna jasna vijest istog stoljeća iz Dalmacije, govori baš u ovom smislu. To je odredba dijecezanskog sinoda zadarskog nadbiskupa Teodora Balbi iz godine 1664. Ona govori jasnije u ovoj stvari nego ona splitskog nadbiskupa Sforze Ponzonija. Zadarska sinoda govoreći o pričesti vjernika (Pars II, cap. 4) donosi: »calice, etiam non consecrato, ad ablutionem, quam populo post communionem praebent, nullatenus utantur, sed aliquo vase decenti vitreo. Idem in communionibus infirmorum servetur sub poenis arbitrio nostro bene visis.«¹⁴

Zadarska sinoda jasno pretpostavlja, da se spomenuta rubrika *Rimskog Rituala* u nadbiskupiji obdržava u svoj svojoj cijelosti

¹² Dr. F. Ušeničnik, sp. dj., 318.

¹³ Dr. M. Buchberger, sp. mj.

¹⁴ Collectio Actuum Officialium Curuae Archiepiscopalis Iadrensis VII, Iaderae 1888, 76 a.

(»...quam populo post communionem praebent...«). Ali su svećenici dijelili to po pričesti vjernicima iz kaleža, kakav se upotrebljavao na misi, pa i ne bio ovaj posvećen, kako crkveni propisi traže za kalež, koji se upotrebljava na misi. Sinoda hoće, da se ne upotrebljava posuda oblika kaleža kakav se upotrebljava na misi, nego posuda sasma drugog oblika od onog, koji se upotrebljava na misi.

Ni zadarska, a ni splitska sinoda ne navađaju razloge, zašto se ne smije upotrebljavati posuda oblika kaleža pri dijeljenju običnog vina vjernicima iza pričesti. A nije to teško ni pogoditi. Pogotovo ne, kada imamo na pameti vrijeme postanka ovih sinodalnih odredaba. To je vrijeme tako zvane katoličke obnove, koja je nastala u katoličkoj crkvi iza općeg sabora u Tridentu (1545—1563). Taj koncil imao je posla s teškim pitanjem protestantizma, koji je, uz ostale svoje novosti, tražio, da se i za obične vjernike uvede u katoličkoj crkvi pričest pod obim prilikama. Koncil je na svojoj 21. sjednici potvrdio staru praksu katoličke crkve u ovoj stvari, to jest, da vjernici primaju pričest samo pod prilikom kruha i dao joj snagu zakona (*»Ecclesia... consuetudinem sub altera specie (t. j. panis) communicandi approbavit et pro lege habendam decrevit...«*).¹⁵

Radi ondanjih vanrednih prilika u Njemačkoj dozvolio je papa Pijo IV. bučom od 16. travnja 1564. njemačkim biskupima, da uz neke posebne uvjete mogu dozvoljavati u svojim biskupijama pričest vjernicima i pod obim prilikama.¹⁶

Da su protestanti imali, u najmanju ruku rečeno, svojih simpatizera po Dalmaciji, jasno je iz jednog izvještaja Vijeću Deseterice u Mlecima iz prve četvrti godine 1556. Među ostalim stoji u tom izvještaju nekog Philippo Trento od 17. ožujka rečene godine, da je pred malo dana poslao Ivan Antulin iz Labina u Istri jednu pošiljku na ruke svog prijatelja majstora postolara Luke u Zadar. U toj je pošiljci bilo nekoliko svežnjića pisama za doktora Fanfognu, za gosp. Ivana Krstitelja Tetrika i za gosp. Antuna Camuglia. Svi iz Zadra. Kad su oni otvorili pošiljku, nije se tu našlo pisma, već neke tiskane knjižice dijelom latinskim, a dijelom hrvatskim jezikom pisane protiv katoličke vjere (*»... ma certi volumetti, parte in lingua latina et parte in ischiava contro la fede cattolica...«*).¹⁷

¹⁵ Canones et decreta Sacros. oecumenici Concilii Tridentini sub Paulo III. Iulio III. et Pio IV., pontificibus maximis, cum appendice theologiae candidatis perutili, editio novissima ad fidem optimorum exemplarium castigate impressa, Romae 1862, 123. 124.

¹⁶ Dr. H. Brück, Lehrbuch der Kirchengeschichte, Münster i. W. 1906, 668.

¹⁷ Š. Ljubić, Prilozi za životopis Markantuna de Dominis Rabljanina, spljetskoga nadbiskupa, Starine JAZU II, Zagreb 1870, 3.

Nije bilo na Zapadu zahtjeva, da se dijeli pričest vjernicima pod obim prilikama, samo kod Husita u XV. stoljeću i protestanata u XVI., već i kod pravovjernih katolika.¹⁸ Tako, n. pr., je na Tridentском saboru otvoreno pledirao za pričest vjernicima pod obim prilikama i zagrebački biskup, poslije i kardinal i hrvatsko-dalmatinsko-slavonski ban Juraj Drašković.¹⁹

Koliko je povlastica dana njemačkim biskupima radi posebnih prilika u Njemačkoj, vrijedila na sjeveru, to kod nas na jugu strogo se obdržavala stara praksa. A da se pak ukloni kod vjernika bilo kakva mogućnost, da oni zatraže pričest pod obim prilikama i da ne bi ovdje-ondje iskrsla u toj stvari među vjernicima želja za kakvim novotarijama u toj stvari, imalo se ukloniti iz uzimanja vina po pričesti posuda oblika kaleža kakav se upotrebljava na misi.

Iza ovoga postaje jasna i odredba konstitucija splitskog nadbiskupa Sforze Ponzonija. On hoće »kada se služi vino«, t. j. iza pričesti vjernicima, »da se u edan sud stavi« to vino. Ta posuda ne smije biti ni posvećen kalež, a niti posuda po obliku slična kaležu (»koji — t. j. posuda — nema biti ni kalež, ni posvećen, ni da emaju — t. j. takve posude iz kojih se vjernicima dijeli vino — priliku kaleža«). Splitska konstitucija, dakle, jasno govori u čemu je težište člana 23.: *da ta posuda ne smije imati oblik kaleža, a niti smije biti kalež iz koga se služi misa*. Dopuštena je posuda bilo kakvog oblika, samo ne oblika kaleža.

*

Dakle u konstituciji splitskog nadbiskupa Ponzonija ne govori se o pričesti pod obim prilikama, a još manje o kakvoj »fingiranoj« pričesti pod prilikama vina. Ta je odredba poznata još i iz zaključaka zadarske sinode, te nije nikakav unicum.

Iznio sam ovo za volju znanstvenoj točnosti, eđa ne bi neupućeni došli do krivih predodžaba.

Uvjeren sam, da ovo ne će ni najmanje umanjiti vrijednosti spomenute radnje, već je jednostavno popuniti.

¹⁸ Sr. Dr. M. Buchberger, sp. dj., 104.

¹⁹ Sr. Hrvatska enciklopedija V, Zagreb 1945, 249.

RÉSUMÉ

Stimulé par l'observation de Mošin dans son article sur la constitution de Ponzoni (Radovi Stsl. I. I.), selon laquelle il s'agirait, dans la région de Poljice, au commencement du XVIIe siècle, d'une communion fictive sous une autre forme, l'auteur, s'appuyant sur des preuves historiques suit le développement de la sainte communion au sein de l'Eglise occidentale (il se rapporte aussi au Rituel de Kašić de 1640 et au rituel romain en langue croate de 1929) à partir du synode de Worms jusqu'à nos jours. Il est important de voir qu'au XVIIe siècle le vin n'était pas considéré comme la communion sous une autre forme et qu'il était expressément défendu de distribuer le vin dans un vase ayant la forme d'un calice. Il faut du reste mentionner que, dans la paroisse de Pašman (île du même nom) le vin est encore aujourd'hui distribué aux croyants, les jours de Pâques (grande et petites Pâques) après la communion. On ne considère certes pas cela comme une communion et on ne donne le vin dans un vase ayant la forme d'un calice.

